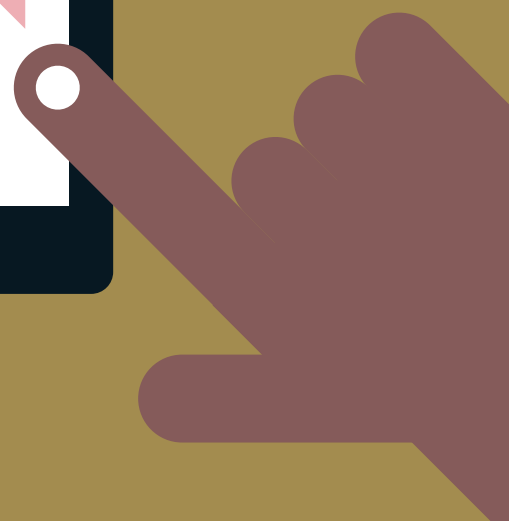
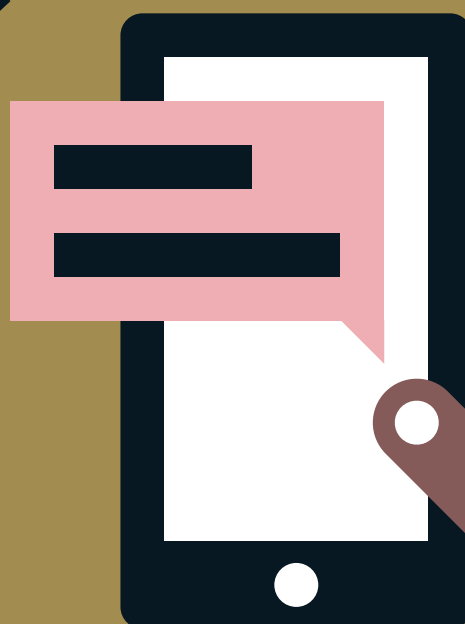

Online leerbehoeften van laaggeletterden

Behoefteteonderzoek onder professionals en laaggeletterden

Online leerbehoeften van laaggeletterden
Behoefteteonderzoek onder professionals en laaggeletterden

Colofon

Deze publicatie is onderdeel van de Aanpak laaggeletterdheid in gemeenten. Stichting Lezen en Schrijven ondersteunt gemeenten bij de aanpak van laaggeletterdheid. Dit wordt gefinancierd door de Rijksoverheid binnen het programma Tel mee met Taal.

Stichting Lezen en Schrijven
Bezuidenhoutseweg 60
2594 AW Den Haag
070 - 302 26 60
info@lezenenschrijven.nl
lezenenschrijven.nl

December 2020
© Stichting Lezen en Schrijven

Inhoudsopgave

Voorwoord.....	5
Leeswijzer en definities	6
Context.....	7
Conclusies en aanbevelingen op basis van het technisch rapport.....	11
Technisch rapport: Online leerbehoeften van laaggeletterden	15
Resultaten professionals.....	20
Resultaten laaggeletterde deelnemers.....	28
Conclusies	36
Literatuurlijst.....	40

Voorwoord

Online leren wordt steeds belangrijker. Door de coronacrisis hebben veel lessen in de volwasseneducatie ineens een online vorm gekregen. Vol bewondering zien we hoe bibliotheken, roc's, (digi)Taalhuizen, taalaanbieders, SW-bedrijven en vele anderen aan de slag zijn gegaan met online onderwijs. Door deze ervaringen verwachten we dat het online onderwijs in de volwasseneducatie een belangrijke rol zal blijven spelen.

Deze ontwikkelingen zorgen voor vragen als: Wat hebben professionals nodig om laaggeletterde volwassenen goed online onderwijs te kunnen geven? Waar lopen docenten en cursisten tegenaan? Is het mogelijk om fysiek en online onderwijs te combineren? En hoe kijken de deelnemers hier zelf tegenaan? Wat is er nodig om online leren beter te implementeren?

Om tot een antwoord op deze vragen te komen heeft Stichting Lezen en Schrijven een behoeftenonderzoek uitgezet waarbij zowel professionals als laaggeletterden bevroegd zijn. Inzicht in de behoeften en mogelijkheden van online onderwijs stelt ons als stichting in staat om te bepalen hoe wij op landelijk niveau een bijdrage kunnen leveren aan deze ontwikkelingen. Het doel is daarbij altijd dat zoveel mogelijk volwassenen zich ten alle tijden en in alle omstandigheden zo goed mogelijk kunnen blijven ontwikkelen.

Geke van Velzen

Directeur-bestuurder Stichting Lezen en Schrijven

Leeswijzer

Stichting Lezen en Schrijven heeft een behoefteonderzoek uitgevoerd naar de online leerbehoeften van laaggeletterden. Ook is gekeken naar de behoeften van professionals die lesgeven aan laaggeletterden. Hoe we dit onderzoek hebben uitgevoerd staat beschreven in het technisch rapport vanaf pagina 15. De uitleg van dit onderzoek, conclusies en aanbevelingen zijn beschreven in een aanvullend hoofdstuk. Waar we gebruik maken van andere gegevens dan die in het technisch rapport, vermelden we de bron.

Context

Zo'n 2,5 miljoen Nederlanders van 16 jaar en ouder hebben moeite met lezen, schrijven en/of rekenen (Algemene Rekenkamer, 2016). Zij zijn laaggeletterd. Dit houdt in dat zij niet het taal- en/of rekenniveau hebben om te kunnen meedoen in de samenleving. Vaak hebben laaggeletterden ook moeite met digitale vaardigheden. De kans op onvoldoende digitale vaardigheden is ongeveer drie keer zo groot bij laaggeletterden (Baay, Buisman, & Houtkoop, 2015). In Nederland is namelijk 11% van de bevolking van 16 tot 65 jaar niet digitaal vaardig genoeg. Bij de laaggeletterden in Nederland is dat ruim 30% (Rijksoverheid, z.j.). Deze mensen kunnen onvoldoende zelfstandig informatie opzoeken en verwerken op de computer. In dit hoofdstuk beschrijven wij het belang van *alle* basisvaardigheden: taal, rekenen en dus ook digitale vaardigheden. We beschrijven ook de gevolgen die het kan hebben als mensen hierover onvoldoende beschikken. We maken daarvoor gebruik van verschillende studies en onderzoeken.

Gevolgen verminderde digitale en online vaardigheden

Digitale vaardigheden zijn, net als taal en rekenen, basisvaardigheden. Deze basisvaardigheden zijn nodig om goed mee te kunnen doen in de samenleving. De overheid vindt digitale vaardigheden belangrijk, zeker nu technologie een steeds grotere rol speelt in de samenleving.

De toenemende technologische toepassingen in de samenleving hebben grote gevolgen voor het dagelijks leven van iedereen (Thijs, Fisser & Van der Hoeven, 2014). Deze ontwikkelingen zorgen voor een omvangrijke economische en sociale verandering in onze samenleving die niet alleen het werk, maar de gehele leefomgeving van mensen beïnvloedt (Thijs, Fisser & Van der Hoeven, 2014, p. 8). Het hebben van onvoldoende digitale vaardigheden kan voor veel problemen zorgen: men kan bijvoorbeeld moeilijker online in contact blijven met anderen via bijvoorbeeld beeldbellen of WhatsApp. Maar ook voor online zaken, zoals een bankrekening beheren of een aanvraag voor de kinderopvang indienen, moeten mensen voldoende basisvaardigheden hebben.

Digitale vaardigheden zijn niet alleen onmisbaar voor privé-zaken en -contacten, maar ook op de werkvloer. Bijvoorbeeld voor het invullen van een werkrooster of het bedienen van machines. Het onvoldoende beschikken over digitale vaardigheden brengt ook veiligheidsrisico's met zich mee. Wie weinig kennis heeft van de digitale wereld kan moeilijk bepalen welke websites betrouwbaar zijn en is kwetsbaar als het gaat om online privacy en fraude.

Coronacrisis

De afgelopen maanden is de wereld getroffen door de coronacrisis. De maatschappelijke gevolgen van de maatregelen die de overheid heeft genomen zijn voor de ene beroepsgroep

groter dan bij anderen (SCP, 2020). Kwetsbare sectoren zijn bijvoorbeeld de uitzendbranche, horeca en sierteelt. Wat opvalt is dat er veel minder mensen aan het werk zijn via de uitzendbranche (CBS, 2020). Bijna een vijfde van alle flexwerkers die hun werk kwijtraakten, werkte als kelner of barmedewerker. Ook tienduizenden winkelmedewerkers, chauffeurs en schoonmakers kwamen in de afgelopen maanden thuis te zitten. Eerder onderzoek van het Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (ROA) en Stichting Lezen en Schrijven (2019) wees uit dat juist in deze sectoren procentueel veel mensen laaggeletterd zijn. Hierdoor is de kans groot dat laaggeletterden meer getroffen worden door de coronacrisis dan niet-laaggeletterden.

Maar niet alleen het bedrijfsleven is getroffen door de coronacrisis. Ons persoonlijke leven is zich tijdens de coronacrisis in grote mate online gaan afspelen. Scholen, roc's, bibliotheken en veel andere organisaties sloten hun deuren en gingen het onderwijs op andere manieren aanbieden. Veelal kreeg het onderwijs daardoor online vorm of werd een hybride vorm van les (zowel fysiek als online) gefaciliteerd. Verwacht wordt dat de omschakeling naar de online wereld grote gevolgen zal hebben voor de maatschappij in het algemeen en de onderwijssector in het bijzonder. Er zijn al verschillende rapporten uitgekomen over de gevolgen en behoeften van het zogenoemde post-corona onderwijs. Zo denken professionals binnen het beroepsonderwijs dat online onderwijs leidend blijft na de coronacrisis en zijn er vragen rondom het aanbieden van goed online onderwijs (Cinop, 2020). De Sociaal Economische Raad (SER) stelt op basis van een rapport van de Nationale Denktank dat door de coronacrisis bestaande verschillen (zoals kansenongelijkheid in het onderwijs) in de maatschappij worden vergroot (SER, 2020). Door de coronacrisis is de kans groot dat laaggeletterden meer op achterstand komen ten opzichte van andere doelgroepen. Juist deze kwetsbare doelgroep heeft vaak minder digitale vaardigheden en een minder groot vangnet om de veranderingen die de coronacrisis met zich mee brengt op te vangen.

Online onderwijs

Niet alleen vanuit de Rijksoverheid komt de behoefte om te investeren in een leven lang leren en het vergroten van digitale vaardigheden. De Digitale Overheid heeft onderzoek gedaan naar wat de behoeften zijn onder verschillende doelgroepen. Daaruit komt naar voren dat meer dan de helft van de niet-digitaal vaardige mensen graag leert werken met de computer, tablet of smartphone (53% versus 1% van de mensen die zelfstandig alles veilig kan regelen). Dus ook onder mensen met beperkte digitale vaardigheden leeft de behoefte om zich op dit gebied te ontwikkelen en om mee te kunnen doen in de veranderende maatschappij (Verhue & Mol, 2019).

De vraag is hoe laaggeletterden goed kunnen meekomen met deze versnelde verandering van offline naar online onderwijs. Uit eerder onderzoek weten we dat laaggeletterden – eventueel met hulp van een docent – ook in een online omgeving goed vooruitgang kunnen blijven boeken op hun basisvaardigheden (Kennisrotonde 2019). Zij moeten dan wel beschikken over voldoende

digitale vaardigheden en digitale faciliteiten om dat onderwijs te kunnen volgen. Online onderwijs of onderwijs op afstand kan op veel verschillende manieren vorm worden gegeven. Er is een diversiteit aan programma's en online tools die ingezet kunnen worden. Maar inzet van een online tool alleen zorgt niet direct voor effectief onderwijs (Thalheimer, 2006). Net als bij fysiek onderwijs, wordt de effectiviteit vooral bepaald door de didactiek (instructie, oefenmogelijkheden en feedback).

Online leermateriaal

Voor laaggeletterde volwassenen zijn er meerdere (online) leermaterialen beschikbaar die aansluiten bij de dagelijkse praktijk van de individuele deelnemers. Enerzijds worden deze leermaterialen aangeboden door organisaties die non-formele oefenmaterialen ontwikkelen, die zij veelal gratis en online aanbieden aan het publiek. Anderzijds zijn er organisaties die doelgroepen begeleiden bij het leren of hen een plek aanbieden waar zij zelfstandig met verschillende leermiddelen aan de slag kunnen gaan (Next Value, 2019). Vaak wordt online materiaal ondersteund door fysiek materiaal en/of lessen (blended learning). Maar nog niet voor elke basisvaardigheid is al evenveel materiaal beschikbaar. Het feit dat iedere leerder uniek is, vraagt bovendien om maatwerk. Online (non)-formele leermaterialen waarmee men zelfstandig of in een laagdrempelige, begeleide omgeving kan oefenen, bieden laaggeletterden de mogelijkheid om in elke situatie een cursus te kunnen (blijven) volgen.

Blended learning

Blended learning is een mix van verschillende manieren van leren. Er zijn diverse definities, waarbij de mix een eigen invulling krijgt:

- Een mix van leren met en zonder technologie. Bijvoorbeeld: een combinatie van e-learning en klassikaal leren.
- Een mix van vormen van e-learning, zoals synchroon en asynchroon e-learning. Bij synchroon e-learning leer je tegelijk met andere studenten, alleen je bent op een verschillende locatie. Bij asynchroon e-learning leer je op je eigen tijd en in je eigen tempo. Er is wel interactie met medestudenten, maar je werkt niet allemaal op hetzelfde moment aan een opdracht.
- Een mix van didactische strategieën, ongeacht het gebruik van technologie.

(Begrippenlijst Wij-leren.nl)

Mogelijkheden

Wanneer mensen aan de slag gaan met het (online) verbeteren van hun basisvaardigheden, kan dit effect hebben op het dagelijks leven. De productiviteit en effectiviteit van arbeid nemen toe, omdat mensen minder fouten maken en hun werk beter uitvoeren. Ook hebben ze minder tijd

nodig om informatie te begrijpen. Daarom is het van belang inzichtelijk te maken wat er op dit moment speelt binnen de volwasseneducatie. Waar loopt men gedurende de coronacrisis (en de volgende fases) tegen aan? Bereiken we de laaggeletterden nog wel? Hoe implementeren we de nieuwe digitale wereld in deze sector? Het volgende hoofdstuk gaat nader in op de kansen en aanbevelingen.

‘Met online onderwijs kan iedereen deelnemen. Ook als iemand vanwege gezondheid of zwangerschap of andere redenen niet naar school kan komen.’

Docent educatie

Conclusies en aanbevelingen op basis van het technisch rapport

Digitale vaardigheden zijn onmisbaar om te kunnen meedoen in de samenleving. Zeker nu meer en meer zaken zich online afspelen. Dit is niet voor iedereen even makkelijk. Om de online leerbehoeften van laaggeletterden in kaart te brengen, is het belangrijk te weten welke ontwikkelingen binnen de volwasseneducatie spoedig verlopen en waar ruimte is voor verbetering nu er door de coronacrisis ineens massaal online geleerd wordt.

Hieronder delen we conclusies en aanbevelingen op basis van het technisch rapport.

Meer dan 50% professionals bereikt laaggeletterden online

Meer dan de helft van de professionals (merendeel docenten in educatie/basisvaardigheden) geeft aan dat zij – ondanks de coronacrisis – de laaggeletterde deelnemers online konden bereiken. Het grootste deel van de professionals bereikt hen op hun mobiel of via de computer/laptop. De meest gebruikte programma's om laaggeletterden te bereiken zijn Zoom en WhatsApp. Hoewel de meeste laaggeletterden wel beschikken over een laptop of smartphone, geven professionals aan dat de randvoorwaarden zoals stabiel internet niet altijd aanwezig zijn. Om te zorgen dat zo veel mogelijk mensen online kunnen leren is het aan te raden om te werken met betrouwbare digitale middelen en te zorgen voor technische ondersteuning in geval van problemen. Budgetten voor organisaties om leenlaptops uit te delen zouden hierbij kunnen helpen.

'Online onderwijs is een goede optie om contact te houden met een cursist.'

Docent Educatie

50% laaggeletterden ervaart onvoldoende digitale vaardigheden

Het overgrote deel van de professionals geeft aan dat zij voldoende digitaal vaardig zijn om online onderwijs te verzorgen. Zij schatten echter dat de helft van de laaggeletterde deelnemers niet over de digitale vaardigheden beschikt om online goed te kunnen meedoen. Bijna de helft van de laaggeletterden geeft inderdaad aan dat zij moeite hebben met digitale handelingen. Voor succesvol online onderwijs is het een vereiste dat zowel de professionals als de deelnemers voldoende digitaal vaardig zijn. Dat de helft van de laaggeletterden onvoldoende digitale vaardigheden lijkt te hebben voor het volgen van online onderwijs is zorgelijk. Om online lessen goed te laten verlopen moet er daarom ook aandacht zijn voor het leren werken met een digitale omgeving (Bos & Brand-Gruwel, 2017). Het kan nodig zijn dat de deelnemer extra begeleiding nodig heeft om alle digitale middelen met elkaar te combineren en te leren gebruiken. Het is waarschijnlijk dat ook niet alle taalvrijwilligers over voldoende digitale vaardigheden beschikken om de non-formele educatietrajecten goed te kunnen begeleiden, maar dat is in dit onderzoek niet geïnterviewd.

Continuïteit van leren belangrijkste reden voor vorm van online onderwijs

75% van de laaggeletterden volgt sinds de start van de coronacrisis online lessen. Het merendeel van de laaggeletterden zegt deze onderwijsvorm (heel) leuk te vinden. Dezelfde groep geeft echter ook aan een duidelijke voorkeur te hebben voor klassikaal onderwijs. Professionals geven aan dat het voor de continuïteit van het leren van belang is om blended onderwijs in te zetten. Daarnaast zorgt volgens de professionals blended learning voor een breder aanbod. Laaggeletterde deelnemers geven hetzelfde aan. Zij vinden de online lessen vooral leuk doordat ze dan kunnen blijven leren. Daarnaast vinden ze de flexibiliteit om zelf te kiezen wanneer ze gaan leren fijn.

Aanbevelingen Stichting Lezen en Schrijven:

- Deelnemers zijn positief over online leren. Daarom is het belangrijk om in te zetten op voorlichting en bewustwording hierover.
- Geef deelnemers de mogelijkheid om online onderwijs uit te proberen in de buurt in een setting met begeleiding.
- Benadruk de voordelen van online leren, bijvoorbeeld als toevoeging op de fysieke lessen, maar ook als oplossing voor als deelnemers niet naar de fysieke les kunnen komen.
- Het is belangrijk dat er aandacht is voor het 'leren leren'. Besteed aandacht aan hoe deelnemers het beste kunnen leren met digitale middelen.
- Besteed aandacht aan (het installeren van) de benodigde online (vergader)programma's.

‘Wat wij gemerkt hebben is dat de eerste stappen moeilijk zijn. Als er een keer contact is gelegd en de deelnemer snapt hoe hij verder moet, dan komt het goed. Dan is de continuïteit gewaarborgd. ‘

Docent Educatie

Gemis van persoonlijk contact bij vorm van online onderwijs

Veel laaggeletterde deelnemers geven aan dat zij het sociale contact met de begeleider en andere deelnemers missen nu ze (meer) online lessen volgen. Daarnaast vinden zij het lastig dat begeleiders hun vragen niet direct kunnen beantwoorden. Ze moeten wachten op een reactie via e-mail of WhatsApp. Dit stagneert het leren voor hen en de motivatie neemt hierdoor af. Dit is in lijn met eerder onderzoek dat concludeerde dat de begeleiding bij het online leren om extra aandacht vraagt (Bos & Brand-Gruwel, 2017). Laaggeletterden hebben daarbij meer behoefte aan sturing door docenten dan andere doelgroepen (Nederlandse Taalunie, 2002).

Aanbevelingen Stichting Lezen en Schrijven:

- Om het persoonlijk contact tussen professional en deelnemer te vergroten zou binnen online onderwijs gezocht moeten worden naar mogelijkheden voor blended learning. Op deze manier kan het de fysieke les versterken en kunnen de nadelen van online onderwijs ondervangen worden. Deelnemers van wie de digitale vaardigheden nog onvoldoende ontwikkeld zijn kunnen stapsgewijs en laagdrempelig met online onderwijs aan de slag.
- Het is belangrijk dat online leerprogramma's toegankelijk zijn voor deelnemers, dat ze aansluiten bij het leerniveau zodat ze een positieve ervaring kunnen hebben.
- Zorg daarnaast bij online leren dat de techniek niet te moeilijk is, dat deelnemers er ook met beperkte digitale vaardigheden en beperkte digitale middelen mee aan de slag kunnen.
- Zorg voor duidelijke instructies over hoe een online programma werkt. Bijvoorbeeld met informatie wat je allemaal kunt oefenen, waar een deelnemer de resultaten kan terugvinden, maar ook over wat hij het beste kan doen als hij vragen heeft.

Bijna 75% van de laaggeletterden volgt liefst klassikaal onderwijs

Professionals geven aan dat de actieve deelname of motivatie bij de online lessen lager is. Online leren vraagt meer van deelnemers dan fysiek onderwijs. Deelnemers hebben thuis namelijk alle vrijheid en mogelijk meer afleiding.

Bijna driekwart van de deelnemers gaf aan dat zij het liefst klassikale lessen volgen. Redenen hiervoor zijn het sociaal contact en de directe hulp bij vragen. Bijna een kwart van de deelnemers gaf aan dat zij blended learning een fijne vorm van onderwijs vinden. De reden hiervoor is voornamelijk het flexibele van de online omgeving, en het sociale contact en directe hulp bij vragen bij de fysieke lessen.

Aanbevelingen Stichting Lezen en Schrijven:

- Onderzoek de verschillende mogelijkheden van blended learning voor de laaggeletterde doelgroep en de mogelijkheden om tijdens het online leren direct contact te hebben met andere deelnemers en of begeleiders.
- Het is belangrijk dat deelnemers gemotiveerd blijven tijdens het online leren. Kijk daarom naar de mogelijkheden om de deelnemers tijdens het online leren met andere deelnemers of met de begeleider te laten communiceren.

‘Cursisten geven aan dat het online onderwijs ondersteunend is en waarderen het niet-tijdgebonden kunnen werken. Maar tegelijkertijd geven ze aan het fysieke onderwijs het belangrijkste te vinden.’

Docent Educatie

Vooraf behoefte aan geschikt materiaal

Er is nadrukkelijk behoefte aan geschikt en afwisselend online materiaal ter aanvulling van fysiek materiaal. De professionals gaven aan niet altijd een overzicht te hebben van het beschikbare aanbod. Daarnaast is er behoefte aan scholing over het werken met dit type onderwijs.

Aanbevelingen Stichting Lezen en Schrijven:

- Er moet meer overzicht komen van het beschikbare aanbod voor online leren, het (taal)niveau en inzicht in de kwaliteit daarvan. Zo kan ook in kaart gebracht worden wat er nog aan materiaal ontbreekt.
- Onderzoek de mogelijkheden voor online leren voor deelnemers die alleen een smartphone hebben of verken mogelijkheden voor het uitlenen/beschikbaar stellen van laptops.
- Belangrijk is ook dat er meer trainingsmateriaal komt voor begeleiders over online leren. Hoe werk je met specifieke leermiddelen bijvoorbeeld als je wilt differentiëren en hoe ga je om met begeleiden op afstand.

Technisch rapport: Online leerbehoeften van laaggeletterden

Toegang tot en het gebruik van computers, laptops, tablets of de smartphone is inmiddels niet meer weg te denken uit onze samenleving. In 2019 was 88% van de Nederlanders dagelijks online (CBS, 2020)¹. Maar alleen toegang tot de online wereld is niet voldoende om veilig en effectief je weg te vinden in het online onderwijs. Om gebruik te kunnen maken van online onderwijs, moet je voldoende digitale en online vaardigheden hebben. Dit is niet voor iedereen even makkelijk. De kans op onvoldoende digitale vaardigheden is drie keer zo groot bij laaggeletterden (Baay, Buisman, & Houtkoop, 2015). Hierdoor kunnen zij tegen problemen aan lopen. Zij kunnen minder goed meekomen. Door de online leerbehoeften van laaggeletterden in beeld te brengen, kunnen we hen beter ondersteunen.

In Nederland hebben 2,5 miljoen mensen van 16 jaar en ouder moeite met lezen, schrijven en/of rekenen; zij zijn laaggeletterd. Dit betekent dat zij niet het taal- en/of rekenniveau hebben om te kunnen meedoen in de samenleving. De overheid heeft bepaald dat hiervoor ten minste niveau 2F nodig is. Dit komt overeen met het eindniveau van het voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs (vmbo) en het middelbaar beroepsonderwijs (mbo) 2/3. Niveau 2F is ook nodig voor het behalen van een startkwalificatie. Naarmate iemand minder geletterd is, nemen onder andere zijn/haar informatievaardigheden af. Moeite hebben met lezen en schrijven heeft dus invloed op het kunnen navigeren en oriënteren op internet (Universiteit Twente, 2010). Digitale vaardigheden zijn nodig om te kunnen lezen, schrijven en rekenen op digitale apparaten, zoals een computer, tablet of smartphone. Of het gebruik van een betaalautomaat of wasmachine. Daarnaast zijn digitale vaardigheden nodig voor begrip van de digitale wereld, zoals het zoeken en beoordelen van informatie, digitale veiligheid en privacy.

Geïntegreerd leren van digitale vaardigheden

Voor het goed volgen van online lessen, moet men over digitale vaardigheden beschikken. Naast het aanleren van (nieuwe) taalvaardigheden zijn er ook veel cursussen te vinden voor het (aan)leren van digitale vaardigheden (De Greef & Bohnenn, 2011). Uit verschillende onderzoeken blijkt dat digitale vaardigheden en taalvaardigheden samenhangen (Kennisrotonde, 2019). Het aanbod op deze vaardigheden moet dan wel aansluiten bij de individuele behoeften van de deelnemers en bij de inhoud van het taaltraject. Deelnemers in de volwasseneducatie lijken positiever over hun leerresultaten als er sprake is van een *blended leeromgeving* (digitaal leren met ondersteuning van een docent). Blended learning is een mix van verschillende manieren van leren. Deze vorm kan verschillende invullingen krijgen. Binnen dit onderzoek wordt met blended learning een vorm van onderwijs bedoeld waarbij sprake is van zowel fysiek als online contact met de deelnemers. Daarbij geldt wel dat begeleiders tijdens het digitaal leren naast een expert ook

---

¹ Onder laagopgeleiden lag dit percentage iets lager (75%) dan onder middelbaar opgeleiden (92%) en hoogopgeleiden (97%).

mentor moeten kunnen zijn in het aanleren van digitale of taalvaardigheden (De Greef & Bohnenn, 2011).

Online leren

Er bestaan veel verschillende digitale hulpmiddelen om te oefenen met de Nederlandse taal of met rekenen. Voorbeelden zijn taalapplicaties en volledig digitale leeromgevingen, zoals Oefenen.nl of Alfabeter. Daarnaast zijn er materialen voor het leren van digitale vaardigheden. Sommige daarvan zijn specifiek geschikt voor mensen met lage taalvaardigheden zoals de Succes! Digitale vaardigheden reeks, Oefenen.nl of Digisterker. Uit een verkenning blijkt dat er nog niet voldoende aanbod is op alle niveaus en voor alle vaardigheden (Next Value, 2019).

Onderzoeksvraag

De coronacrisis heeft de noodzaak voor online leermogelijkheden duidelijk gemaakt. De vraag is echter hoe het leren in de non-formele en formele educatie eruit ziet in deze situatie. Daarom is het van belang om een beter beeld te krijgen waar laaggeletterden en professionals zelf online tegen aanlopen. Binnen dit behoeftenonderzoek is bekeken wat de behoeften zijn rondom online leren binnen de volwasseneducatie. Om deze vraag te beantwoorden, zijn verschillende onderzoeksmethoden gebruikt. Zo ontstaat er een duidelijk beeld van wat zowel professionals als de laaggeletterde deelnemers voor behoeften hebben rondom online leren.

Formele educatie

In de Wet Educatie Beroepsonderwijs (WEB) wordt formele educatie omschreven als educatie die wordt afgesloten met een diploma dat erkend is en gebaseerd is op de standaarden en eindtermen volwasseneducatie. Het betreft educatieaanbod waarvoor deelnemers ter afronding een diploma of certificaat krijgen dat door het ministerie van OCW wordt erkend. Dat kan bijvoorbeeld een diploma zijn voor een opleiding Nederlandse taal of rekenen, gericht op het ingangsniveau van het beroepsonderwijs 2F. De aanbieder moet voor dit type aanbod een diploma-erkenning hebben voor opleidingen taal en rekenen die worden benoemd in de WEB. Deze trajecten worden begeleid door gecertificeerde docenten.

Formele educatie staat onder toezicht van de Onderwijsinspectie. Het is aan de taalaanbieder zelf om te bepalen of deze diploma-erkenning aanvraagt of niet. Zo kan een aanbieder bijvoorbeeld voor een opleiding rekenen diploma-erkenning aanvragen en toegekend krijgen. Deze opleiding komt dan onder toezicht te staan van de onderwijsinspectie en het diploma of certificaat wordt door OCW erkend. In het verleden werd onder formele educatie verstaan alle door de overheid bekostigde educatie. Dit is sinds de wetswijziging in 2015 niet meer het geval. Nu geldt de hierboven beschreven uitleg.

Non-formele educatie

Non-formele educatie betreft educatie waarbij trajecten niet worden afgesloten met een diploma dat erkend wordt door het ministerie van OCW. Aanbieders van non-formele educatie kunnen alsnog wel een diploma en/of certificaat uitgeven ter afronding van het traject. In plaats van de Onderwijsinspectie ziet de gemeente toe op de kwaliteit van dit type educatieaanbod. Non-formele educatie is bijvoorbeeld een taal cursus bij een vrijwilligersorganisatie of in de bibliotheek, een cursus Nederlands op de werkvloer etc.

Een aanbieder die diploma-erkenning heeft gekregen voor trajecten in de volwasseneneducatie, kan zowel diplomatrajecten aanbieden als trajecten die niet worden afgesloten met een diploma. Taalcoaching valt ook onder non-formele educatie.

(Begrippenlijst Het Begint met Taal)

Onderzoeksmethode

In dit onderzoek is een combinatie toegepast van kwantitatieve en kwalitatieve analyse. Er is gekozen voor deze combinatie, omdat een kwalitatieve analyse verdieping geeft aan een kwantitatieve analyse. Dit geeft een nuancering in de resultaten en daarmee een beter beeld van de behoeften aan online leren voor de doelgroep laaggeletterden.

Professionals

Om de behoeften rondom online leren van laaggeletterden in beeld te brengen is allereerst een digitale enquête (kwantitatieve analyse) uitgezet onder partners van Stichting Lezen en Schrijven. Deze enquête is door adviseurs van Stichting Lezen en Schrijven per e-mail verstuurd aan partners. De vragenlijst kon ingevuld worden tussen 30 juni 2020 en 31 juli 2020. De vragenlijst is uitgezet bij partners in alle regio's van Nederland. In totaal hebben 65 mensen de vragenlijst (gedeeltelijk) ingevuld (meer dan 50%). De deelnemende professionals werken in verschillende werkvelden, zie figuur 1. Ook geven zij lessen aan een diverse groep laaggeletterde deelnemers. Binnen de meeste organisaties werden ofwel lessen/trajecten georganiseerd aan NT2-groepen of zowel NT1- als NT2 groepen, zie figuur 2.

NT1-trajecten

Deze trajecten richten zich op en zijn geschikt voor:

- Laaggeletterden met Nederlands als eerste taal (NT1). We duiden met deze term volwassenen aan die het Nederlands als moedertaal hebben. NT1 verwijst ook naar het lees- en schrijfonderwijs aan autochtone laagopgeleide volwassenen.
- Anderstaligen die de mondelinge taalvaardigheden al (redelijk) goed beheersen (B1), maar wel problemen ervaren met lezen en schrijven. Zij passen het beste in een NT1-

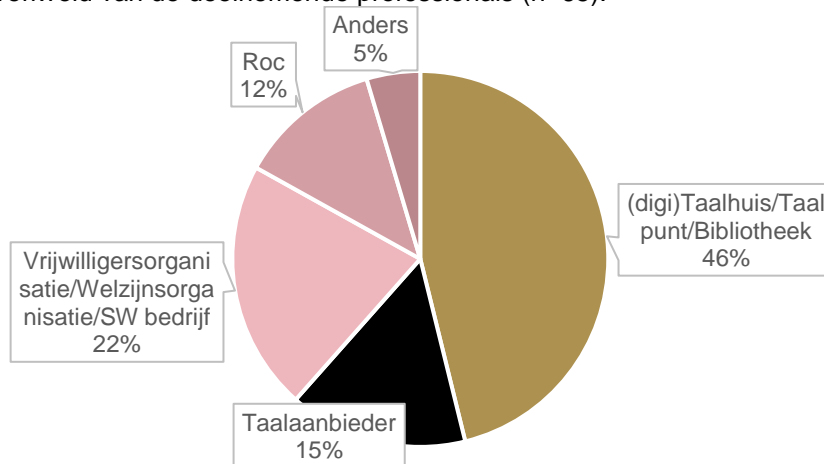

traject. Zij zijn al zodanig mondeling taalvaardig in het Nederlands dat zij niet meer passen in een NT2-groep.

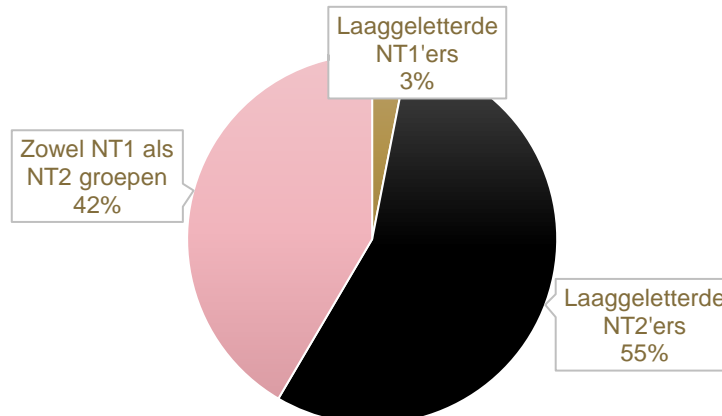
NT2-trajecten

Deze trajecten richten zich op en zijn geschikt voor mensen met Nederlands als tweede taal. Doel van dit onderwijs is het verwerven van de Nederlandse taal.

Figuur 1. Werkveld van de deelnemende professionals (n=65).

Figuur 2. Weergave van groepen deelnemers aan cursussen/traject binnen organisaties (n=65).

Opzet onderzoeksmethode

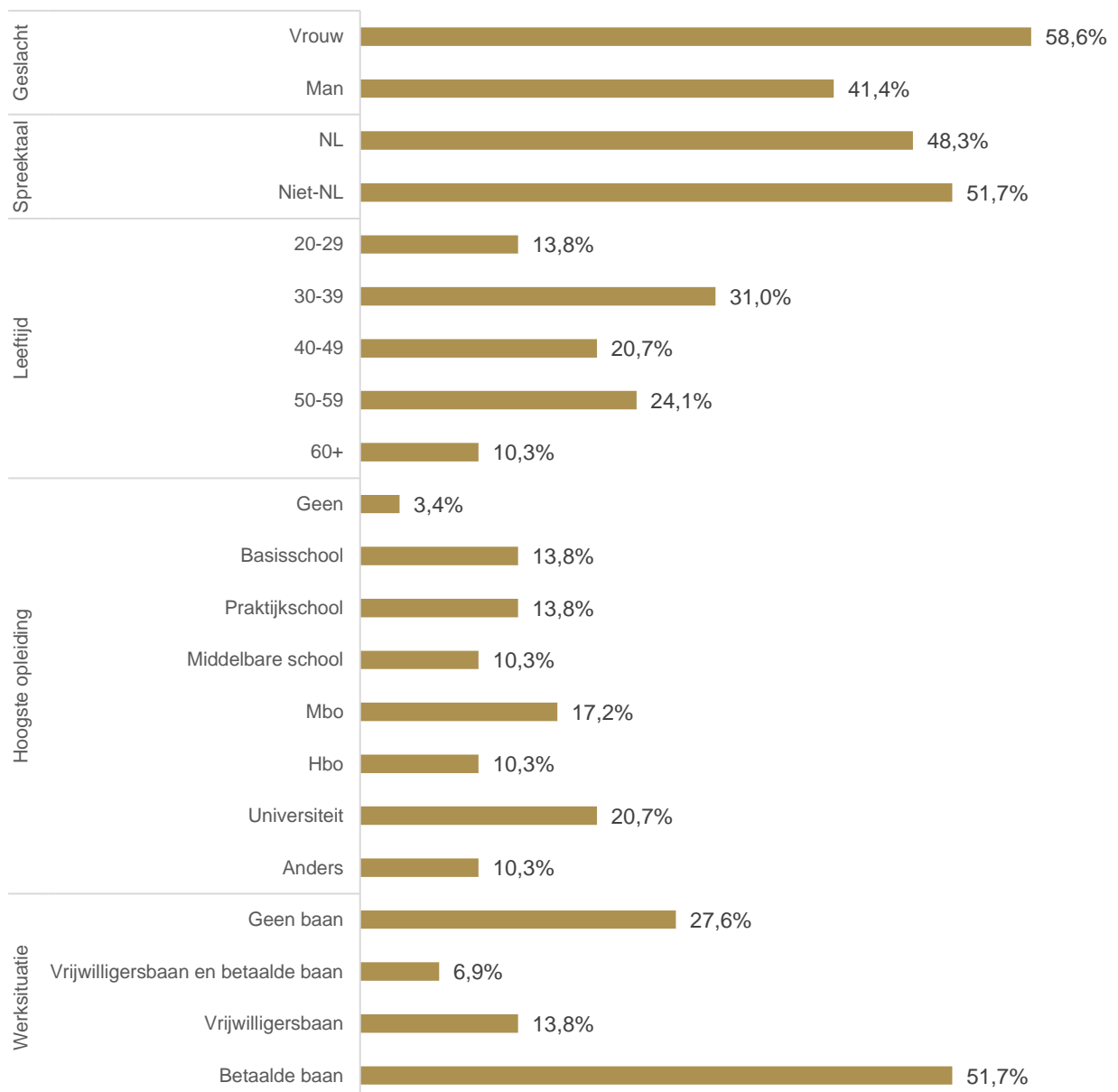
De vragenlijst kent een adaptief verloop. Dit betekent dat afhankelijk van de gekozen antwoorden de volgende items in beeld kwamen. Deze onderverdeling is gemaakt op basis van het type onderwijs: online, fysiek of *blended* onderwijs. Alle gesloten vragen zijn gevisualiseerd via tabellen of diagrammen. Voor de open vragen zijn clusteringen gemaakt die via een woordwolk gevisualiseerd zijn.

Laaggeletterde deelnemers

Om daarnaast de behoefte rondom online leren vanuit de laaggeletterden zelf te belichten zijn telefonische interviews afgenomen aan de hand van een gespreksleidraad. Deze gespreksleidraad bevatte vragen en stellingen. Daarnaast was er ruimte voor verdieping in het gesprek. De telefonische interviews vonden plaats tussen 30 juni 2020 en 10 augustus 2020. Er zijn semigestructureerde interviews afgenomen bij laaggeletterden die een cursus of traject volgden. In totaal hebben we 29 laaggeletterden gesproken. In tabel 1 staan de algemene gegevens van de laaggeletterde deelnemers.

Tabel 1. Algemene gegevens van de deelnemers (n=29).

Opzet onderzoeksmethode

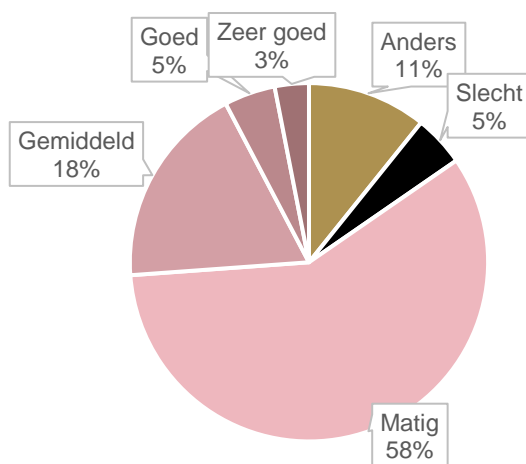
De interviews hadden een vast verloop. Afhankelijk van de gekozen antwoorden kregen de deelnemers bepaalde vragen van de interviewers. Alle gesloten vragen zijn gevisualiseerd via tabellen of diagrammen. Voor de open vragen zijn clusterings gemaakt die via een woordwolk gevisualiseerd zijn.

Resultaten professionals

Digitale vaardigheden

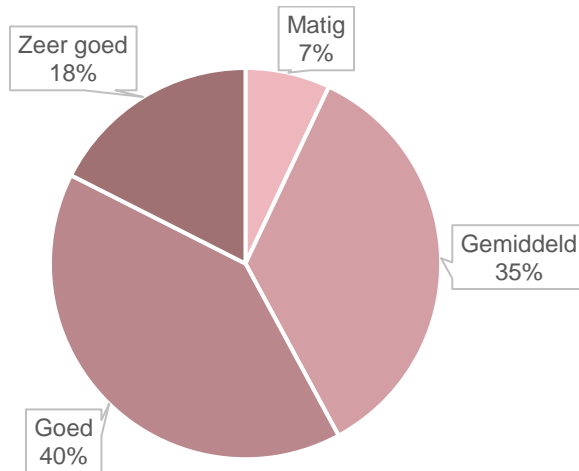
Om online goed lessen aan te kunnen bieden en te kunnen volgen is een basisvoorwaarde dat zowel de professional als de laaggeletterde deelnemer voldoende digitale vaardigheden hebben. Professionals schatten in dat meer dan de helft van de laaggeletterde deelnemers matige of slechte digitale vaardigheden heeft, zie figuur 3. Daarnaast vroegen we hen naar hun eigen digitale vaardigheden. Maar enkele professionals (7%) vonden dat ze zelf matige of onvoldoende digitale vaardigheden hadden, zie figuur 4.

Figuur 3. Hoe schat u gemiddeld de digitale vaardigheden van de laaggeletterde deelnemers in? (n=65).

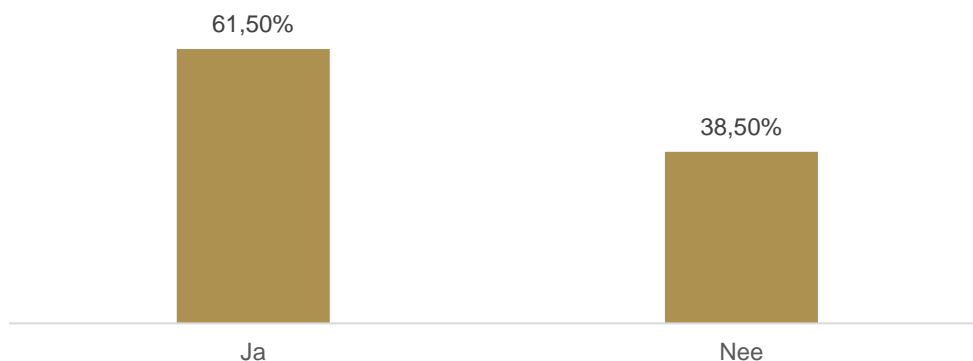
Figuur 4. Hoe schat u uw eigen digitale vaardigheden als professional in? (n=65).

Het online bereiken van laaggeletterde deelnemers

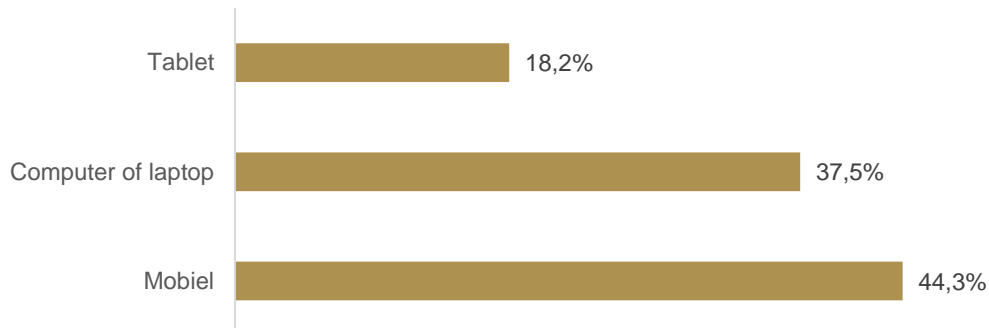
Door de coronacrisis is het type onderwijs (tijdelijk) veranderd. Om laaggeletterde deelnemers toch te bereiken kwam het online contact in een stroomversnelling. Uit de enquête bleek dat meer dan de helft van de professionals aangaf dat zij laaggeletterde deelnemers online goed konden bereiken, zie figuur 5. Aan deze professionals is daarnaast gevraagd op welke manier zij de laaggeletterden bereikten en met welk programma. Het grootste deel van de professionals bereikte de laaggeletterde deelnemers op hun mobiel of op de computer/laptop, zie figuur 6. De meest gebruikte programma's waren Zoom en WhatsApp, zie figuur 7.

Figuur 5. Procentuele weergave van het antwoord op de vraag: Lukt het om laaggeletterde deelnemers online te bereiken? (n=65)

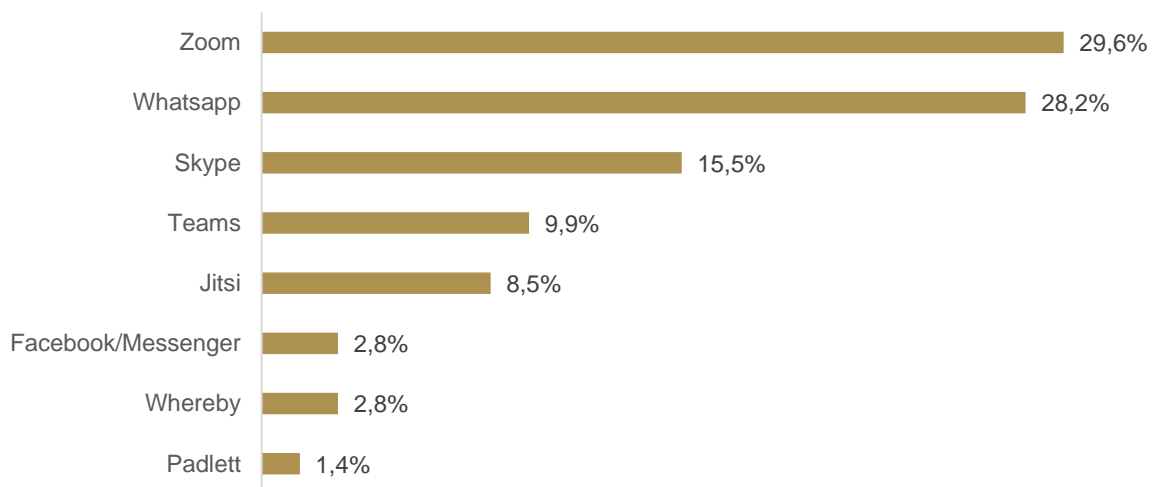

Figuur 6. Apparaat voor het online bereiken deelnemers (n=65).

Noot. Meerdere antwoorden mogelijk. Deze vraag is alleen getoond wanneer op de vraag 'Lukt het om laaggeletterde deelnemers online te bereiken?' 'ja' geantwoord is.

Figuur 7. Programma voor het online bereiken deelnemers (meerdere antwoorden mogelijk, n=40).

Noot. Meerdere antwoorden mogelijk. Deze vraag is alleen getoond wanneer op de vraag 'Lukt het om laaggeletterde deelnemers online te bereiken?' 'ja' geantwoord is.

Om in beeld te brengen hoe laaggeletterden succesvol kunnen worden bereikt, is de professionals gevraagd wat goed en minder goed ging bij het online benaderen van laaggeletterde deelnemers. Onderstaande woordwolken geven weer welke onderwerpen benoemd werden door de professionals, zie figuur 8 en 9. Professionals geven aan dat vooral de bereikbaarheid van de deelnemers erg groot is en de communicatie rondom het online contact hebben goed is. Toch werd ook gesteld dat het in contact komen en blijven met de cursisten lastig kan zijn. Opvallend is dat de professionals actieve deelname en motivatie van deelnemers zowel als positief als negatief punt noemen bij het online bereiken van deelnemers. Dat geldt ook voor de digitale vaardigheden

van de deelnemers. Enerzijds ervaren professionals deze als voldoende en anderzijds vormen ze een belemmering in online leren. Ook geven professionals aan dat deelnemers het fijn vinden dat het online leren kan worden aanpast aan de thuissituatie, maar dat de thuissituatie niet altijd de mogelijkheid biedt om te leren.

Figuur 8. Wat gaat er goed bij het online bereiken van laaggeletterde deelnemers? (n=62)

Figuur 9. Wat gaat er minder goed bij het online bereiken van deelnemers online? (n=64)

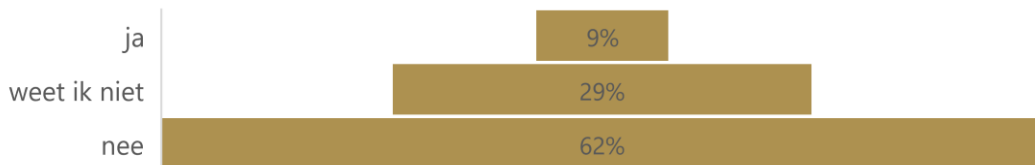
Toekomst online onderwijs

De toekomst van het onderwijs zoals wij het kennen staat door de coronacrisis onder druk. Waar in andere onderwijstypes, zoals het mbo, eerder is aangegeven dat men denkt dat online

onderwijs leidend blijft (Cinop, 2020), valt in de enquête onder deze professionals op dat bijna twee derde niet verwacht dat online onderwijs leidend blijft in de educatie (zie figuur 10).

Figuur 10. Blijft online onderwijs voor de volwasseneducatie leidend na de coronacrisis? (n=65).

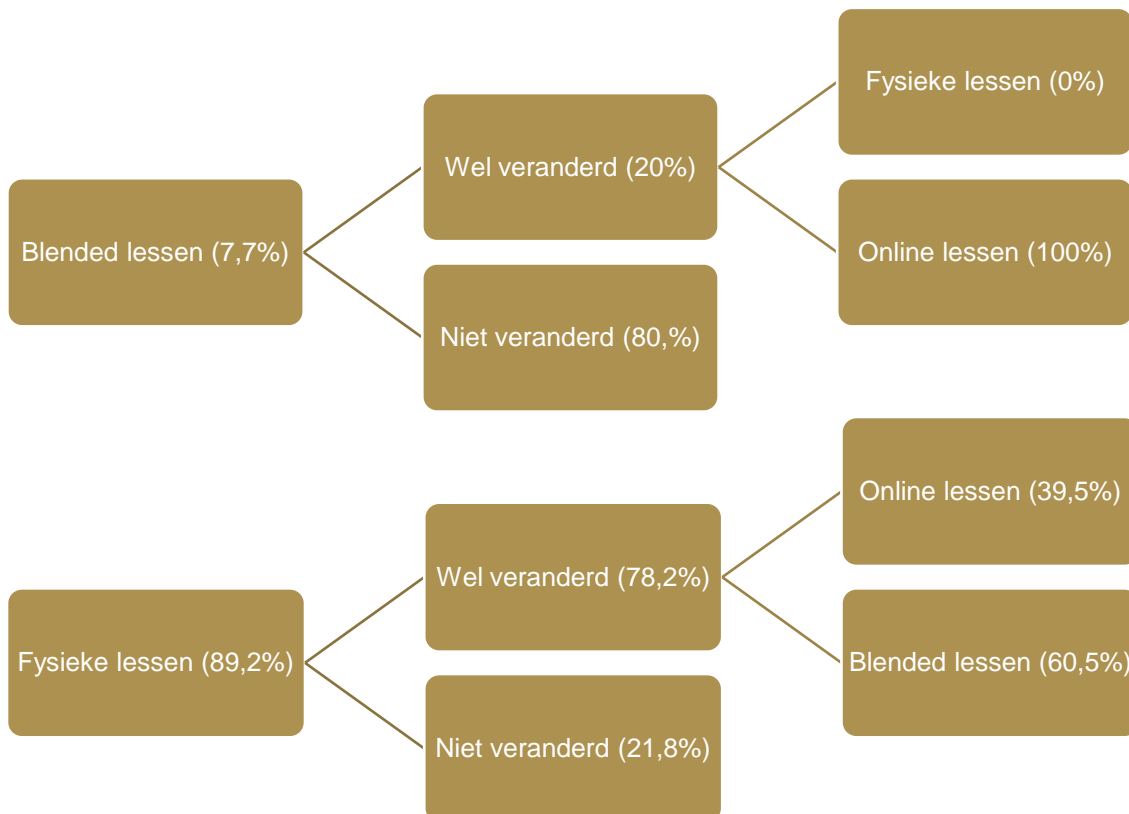

Ondanks dat men niet verwacht dat het onderwijs na de coronacrisis online blijft, is te zien dat er door de coronacrisis een wisseling is geweest in het type onderwijs dat gegeven kon worden.

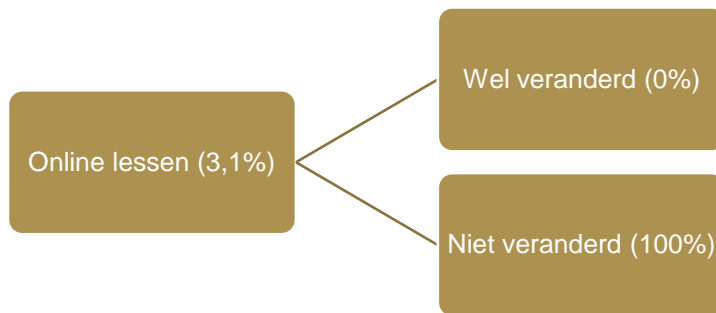
Figuur 11. Overzicht van type onderwijs voor en na de coronacrisis (n=65).

Binnen onze lessen maakten we voor de coronacrisis gebruik van:

Is dit veranderd door de coronacrisis?

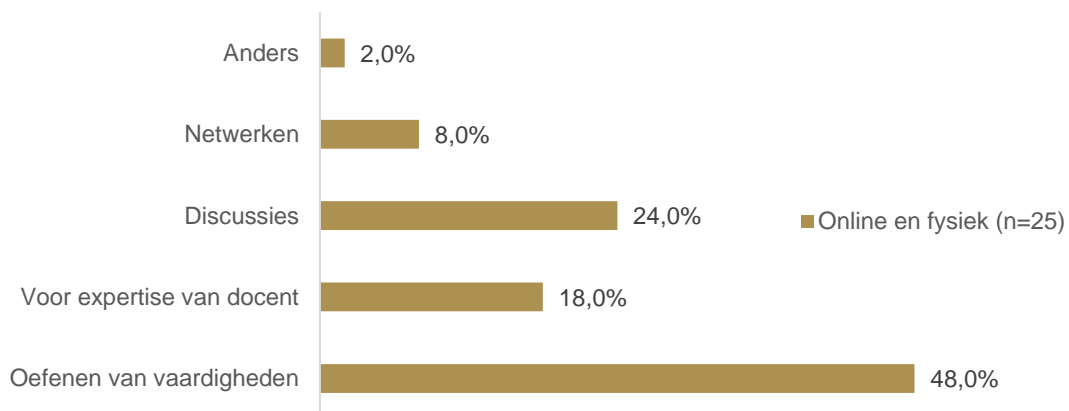

In bovenstaande figuur (figuur 11) is te zien dat vóór de coronacrisis het merendeel van de organisaties fysieke lessen gaf (89,2%). Door de coronacrisis heeft meer dan 75% van de professionals het type onderwijs aangepast. In de nieuwe situatie komt een combinatie van online en fysiek onderwijs (blended onderwijs) het meest voor. Enkele professionals geven aan niet van onderwijstype te zijn veranderd. In veel gevallen is bij deze organisaties geen onderwijs gegeven in de periode dat de leslocaties dicht waren door de coronacrisis of is huiswerk opgestuurd naar de deelnemers.

Blended of online lessen

Omdat het grootste deel van de organisaties heeft aangegeven dat ze door de coronacrisis gewisseld zijn van fysieke lessen naar een ander type onderwijs (blended of online onderwijs), is de rest van de data voor deze groep geanalyseerd. Aan hen is gevraagd met welk doel de fysieke en online omgeving voornamelijk wordt ingezet, zie figuur 12. De fysieke lessen worden voornamelijk ingezet voor het oefenen van vaardigheden (48%). Daarnaast wordt deze vorm vaak ingezet voor discussies (24%) en de expertise van de docent (18%).

Figuur 12. Met welk doel wordt de fysieke omgeving voornamelijk ingezet? (Meerdere antwoorden mogelijk, n=25).

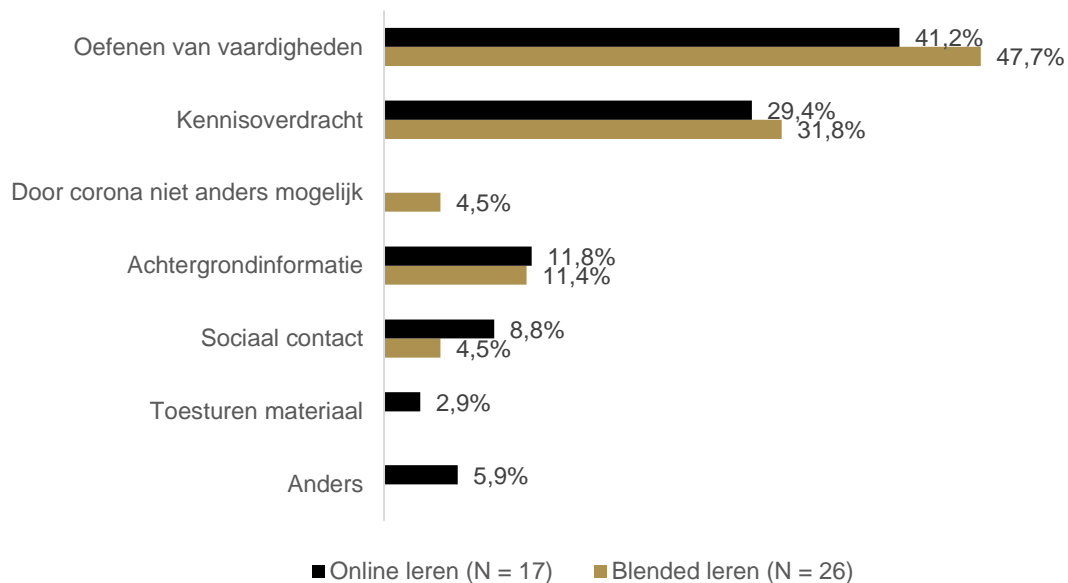

Noot. Voor deze vraag zijn alleen de antwoorden van professionals geanalyseerd die eerst fysieke lessen gaven en later blended onderwijs. Percentages zijn berekend op basis van meerdere antwoorden per deelnemer.

Ook de online omgeving wordt voornamelijk ingezet voor het oefenen van vaardigheden, maar daarnaast zien we dat bijna een derde van de professionals aangeeft deze omgeving te gebruiken voor kennisoverdracht (zie figuur 13).

Figuur 13. Met welk doel wordt de online omgeving voornamelijk ingezet? (meerdere antwoorden mogelijk).

Visie en behoeften rondom *blended* onderwijs

Omdat uit de eerdere resultaten bleek dat veel professionals zijn overgestapt op blended onderwijs hebben wij hun visie en behoeften bevraagd rondom dit type onderwijs. Professionals geven onder andere aan dat de continuïteit van het leren van belang is (zie figuur 14). Ook geven ze aan dat actieve deelname en motivatie punten zijn waar binnen dit type onderwijs nog aan gewerkt kan worden, zie figuur 15. Wat opvalt is dat het in contact komen en blijven met de deelnemers zowel goed gaat als een belemmering vormt bij het aanbieden van blended onderwijs.

Figuur 14. Wat gaat er goed bij het aanbieden van de combinatie van blended onderwijs? (n=25)

Breder aanbod
Geïntegreerde aanpak/maatwerk
Bereik en contact deelnemers
Continuïteit van leren

Figuur 15. Wat gaat er minder goed bij het aanbieden van de combinatie van online en fysiek onderwijs? (n=25)

Bereiken van en communicatie met deelnemers
Actieve deelname/motivatie
Digitale vaardigheden en faciliteiten
Gebrek aan capaciteit/middelen

Tot slot vroegen we de professionals welke behoeften zij hebben rondom deze vorm van blended onderwijs. Vooral het hebben van geschikt en afwisselend onlinemateriaal ter aanvulling van fysiek materiaal kwam als behoefte naar voren. De professionals gaven tevens aan niet altijd een overzicht te hebben van het aanbod dat beschikbaar is. Naast het aanbod zou men graag scholing ontvangen over differentiëren en het type onderwijs, zie figuur 16. Bijvoorbeeld een training in het combineren van de lestypen en onderlinge kennisuitwisseling

Figuur 16. Welke behoeften heeft u rondom online en fysiek onderwijs? (n=24)

Scholing en kennisdeling voor professional
Voldoende digitale faciliteiten voor professional en deelnemer
Geschikt online materiaal
Scholing digitale vaardigheden van deelnemers

Resultaten laaggeletterde deelnemers

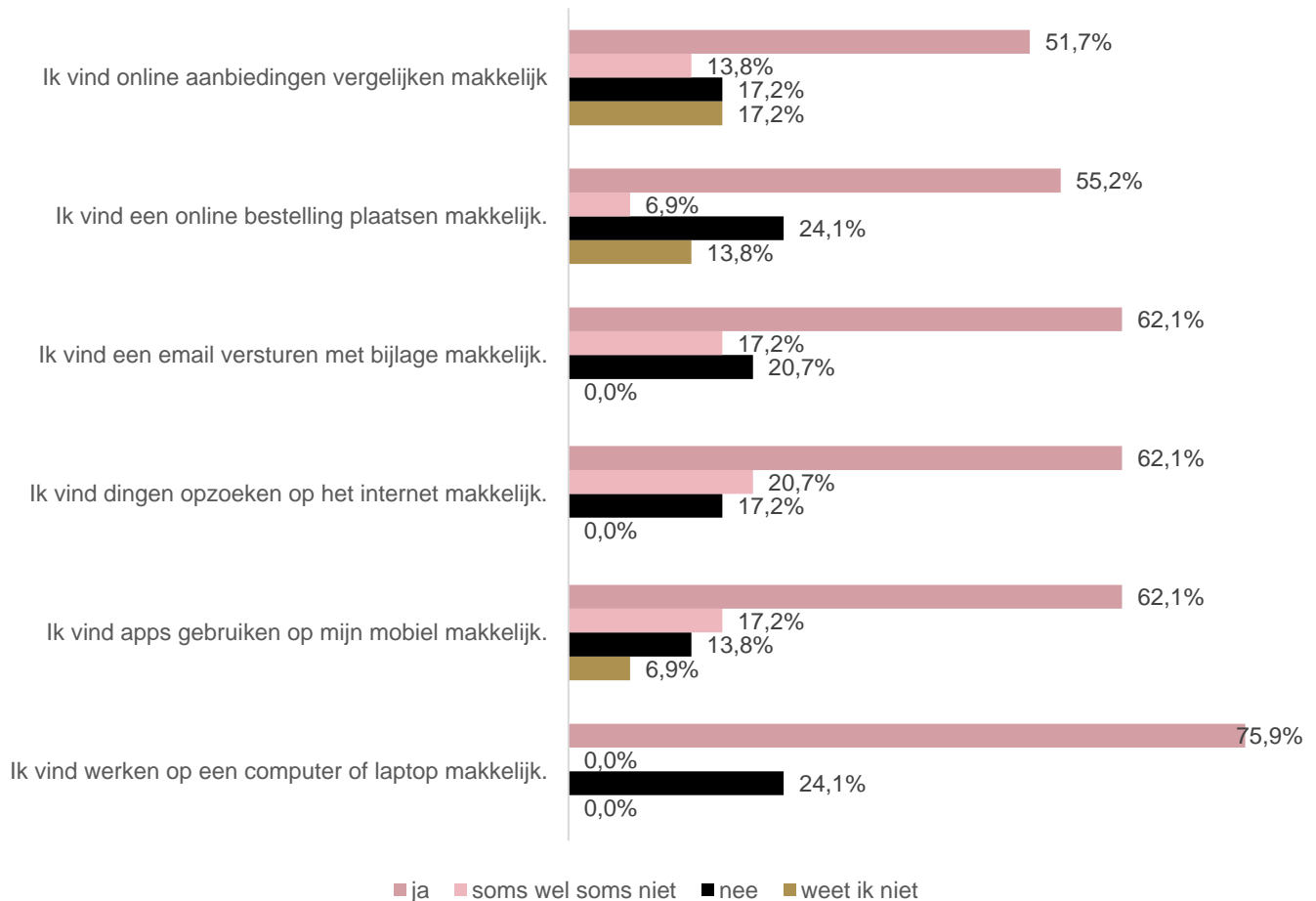
Digitale vaardigheden

Aan de hand van verschillende stellingen werd gekeken in hoeverre de laaggeletterde deelnemers zelf vonden dat bepaalde digitale handelingen hen gemakkelijk af gingen. De resultaten zijn enigszins opvallend. Ondanks dat uit eerder onderzoek is gebleken dat laaggeletterden drie keer zo vaak onvoldoende digitaal vaardig zijn, blijkt dat ruim 75% van de deelnemers het werken op een computer of laptop makkelijk vindt. Ook worden andere digitale handelingen door het merendeel van de deelnemers als gemakkelijk ervaren (zie figuur 17). Met name het gebruik van apps op de smartphone wordt door een beperkt aantal deelnemers (13,8%) als moeilijk ervaren.

Om goed zicht te hebben waar de deelnemers tegen aanlopen als ze problemen ondervinden bij het werken op de computer werd er doorgevraagd wat zij dan doen, zie figuur 18. De meeste deelnemers vragen hulp in hun naaste omgeving, zoals hun partner. Anderen benaderen bijvoorbeeld een docent of een taalmaatje. Sommige deelnemers kunnen echter geen beroep doen op anderen en laten de computer voor wat het is.

Figuur 17. Procentuele weergave van antwoorden op verschillende stellingen rondom digitale vaardigheden (n=29).

Figuur 18. Wat doe je als het werken op de computer of laptop moeilijk is? (n=10)

Noot. Deze vraag werd alleen gesteld als de deelnemer nee had geantwoord op de stelling: "Ik vind werken op de computer makkelijk".

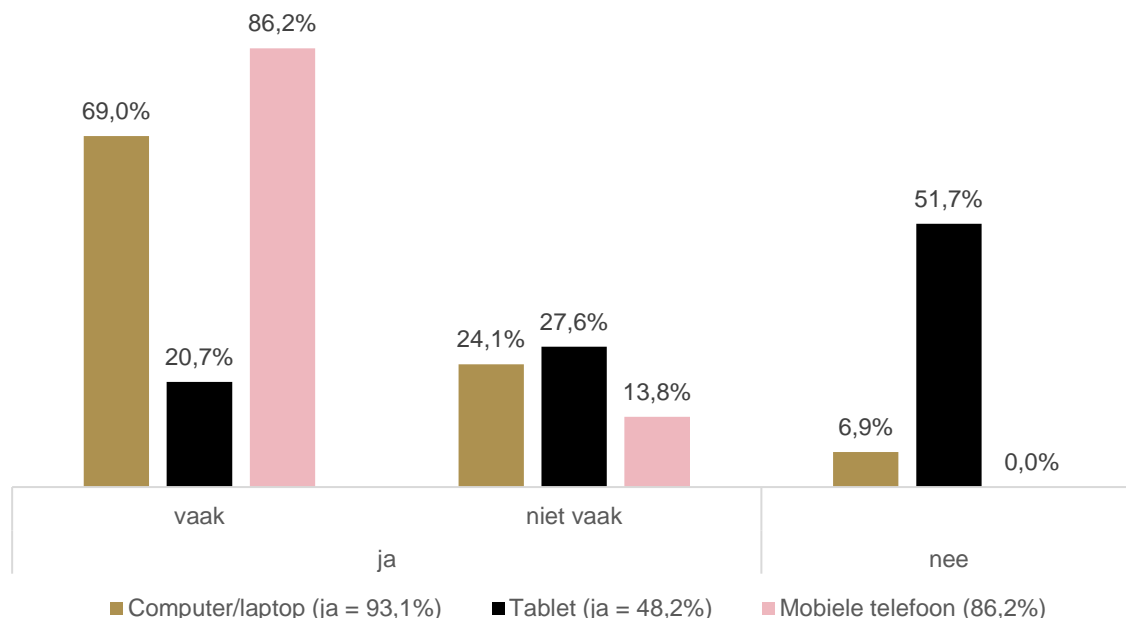

Digitale faciliteiten

Omdat het beschikken over een computer, laptop, tablet of smartphone noodzakelijk is om met online lesmateriaal of online begeleiding aan de slag te gaan, is de deelnemers gevraagd naar hun digitale faciliteiten thuis. Het overgrote deel van de deelnemers beschikt over digitale faciliteiten, in de meeste gevallen een computer of laptop (zie figuur 19). Deze wordt ook regelmatig gebruikt. De smartphone is het meest populair in gebruik bij de deelnemers (86,2% van de telefoonbezitters). Dit in tegenstelling tot de tablet, waarover een minderheid (48,2%) van de deelnemers beschikt en ruim de helft van hen het apparaat niet gebruikt.

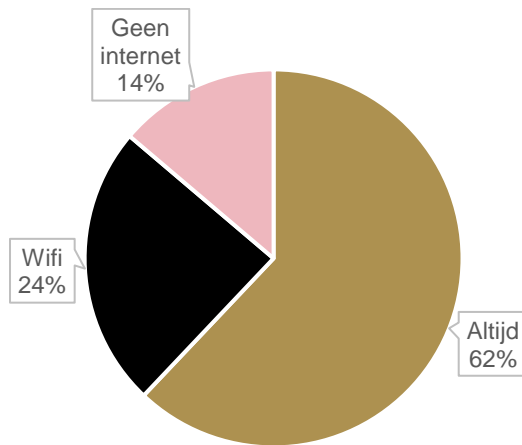
De meeste deelnemers gaven aan een smartphone te hebben. De vraag is in hoeverre ze deze smartphone ook gebruiken voor online doeleinden. Daarom vroegen we hen in hoeverre ze toegang hadden tot het internet met deze smartphone. Meer dan de helft van de deelnemers gaf aan altijd internet te hebben, zie figuur 20. Een kwart van de deelnemers kan alleen vanuit een wifipunt, zoals thuis, de smartphone voor online doeleinden gebruiken. Slechts één op de zeven deelnemers heeft geen smartphone en daardoor geen mogelijkheid tot digitale handelingen op de mobiele telefoon.

Figuur 19. Procentuele weergave van digitale faciliteiten van deelnemers en hoe vaak ze deze gebruiken (n=29).

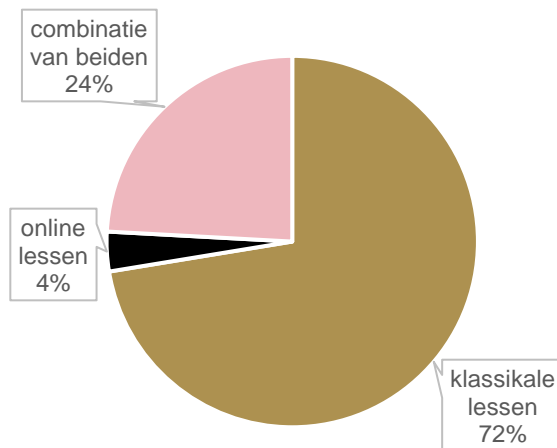
Figuur 20. Procentuele weergave van antwoorden op de vraag “Heb je internet op je telefoon” (n=29).

Type onderwijs

Om de behoeften van laaggeletterde deelnemers in beeld te brengen, vroegen wij naar het favoriete type onderwijs. Bijna driekwart van de deelnemers gaf aan dat zij het liefst klassikale lessen volgden, zie figuur 21. Redenen hiervoor zijn voor het sociaal contact en de directe hulp bij vragen, zie figuur 22.

Figuur 21. Welke type onderwijs lijkt jou het fijnst (n=29)

Figuur 22. Waarom vind je klassikale lessen het fijnst (n=21)

Daarnaast gaf bijna een kwart van de deelnemers aan de combinatie van fysieke lessen en digitale lessen fijn te vinden. Vooral de combinatie van flexibiliteit en sociaal contact vonden ze hierin fijn, zie figuur 23. Eén deelnemer gaf aan dat hij online lessen het fijnst vindt. De reden hiervoor is het zelf kunnen bepalen van de lestijden (flexibiliteit) en het besparen van reistijd.

‘Ik heb het liefst klassikaal les, maar als dat niet lukt wil ik ook graag online lessen. Ik ken Zoom en daar zou ik wel mee willen werken. Wel wil ik dan materiaal (leesboek/opdrachtenboek) opgestuurd krijgen zodat ik dat thuis kan doen met online begeleiding.’

Deelnemer

Tot slot vroegen we de deelnemers of zij denken dat online onderwijs in de toekomst steeds belangrijker wordt. Veel deelnemers gaven aan dat zij door de coronacrisis en de digitalisering dachten dat het online onderwijs steeds belangrijker ging worden, zie figuur 24. Wel gaven ze aan hier niet altijd blij mee te zijn.

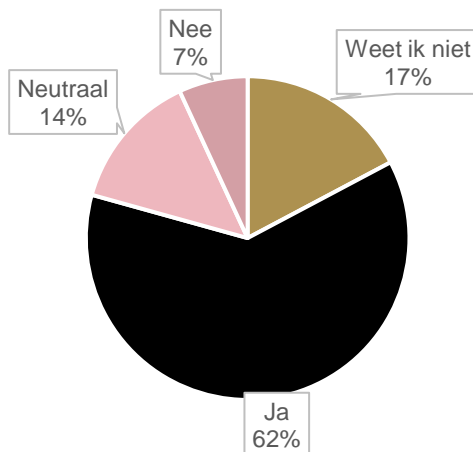

Figuur 23. Visuele weergave van antwoorden waarom een combinatie van lessen het fijnst is (n=7).

Figuur 24. Denk je dat online onderwijs in de toekomst steeds belangrijker wordt? (n=29)

Ander type onderwijs door de coronacrisis

Sinds de coronacrisis is het type onderwijs voor veel mensen veranderd. Veel deelnemers volgen nu geen fysieke lessen, maar online lessen, zie figuur 25. Daarbij zijn deze online lessen niet altijd een keuze geweest. Door de coronacrisis is het een 'gedwongen' overgang. Driekwart van de deelnemers volgt nu online lessen. Meer dan de helft geeft aan dit leuk of heel leuk te vinden.

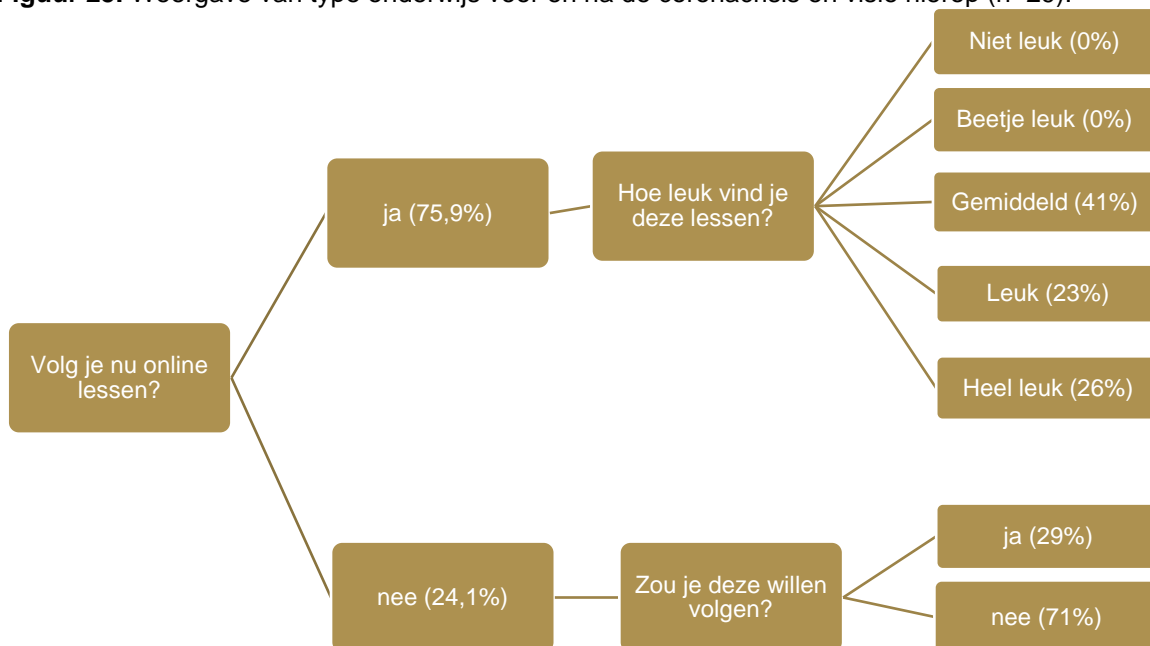
Redenen voor het niet volgen van online lessen

Ondanks dat maar een klein deel van de deelnemers aangeeft geen online lessen te volgen (zeven deelnemers), kunnen hun redenen hiervoor interessant zijn, zie figuur 25. Wel moet in het achterhoofd worden gehouden dat het hier om een klein aantal reacties gaat. De voornaamste

reden dat ze geen online onderwijs volgen, is dat de organisatie die het fysieke onderwijs organiseert, niet altijd ook online aanbod verzorgt. Ook beschikken deelnemers niet altijd over de digitale faciliteiten en vaardigheden die nodig zijn om online lessen te volgen.

Figuur 25. Weergave van type onderwijs voor en na de coronacrisis en visie hierop (n=29).

Figuur 26. Waarom volg je geen online lessen? (n=7)

Geen digitale faciliteiten
Geen aanbod bij organisatie
Te veel afleiding
Te weinig digitale vaardigheden

Reden voor en behoeften bij het wel volgen van online lessen

Driekwart van de deelnemers volgt in de periode van dit onderzoek online onderwijs. Daarom is het interessant om te achterhalen wat wordt gewaardeerd aan dit type onderwijs. Ook zijn we benieuwd naar verbeterpunten, waardoor eventuele obstakels kunnen worden weggenomen. Daardoor kunnen (meer) deelnemers gemotiveerd worden om online onderwijs te volgen.

Het meest gehoorde voordeel van het online onderwijs is de flexibiliteit die ermee gepaard gaat, zie figuur 27. Deelnemers hoeven niet per se op gezette tijden de lessen te volgen en kunnen zelf

de leermomenten indelen. De lessen zijn hierdoor makkelijker te combineren met bijvoorbeeld werk en de zorg voor (klein)kinderen. Ook vinden de deelnemers het fijn dat ze ook tijdens de coronacrisis het leren kunnen doorzetten en dat de online opdrachten leerzaam zijn. Bovendien kunnen ze (in afstemming met de professional) oefeningen doen die extra verdieping geven.

Figuur 27. Wat vind je leuk bij het volgen van de online lessen? (n=20)

Continuïteit van leren
Leerzaam
Flexibiliteit
Maatwerk/ verdieping
Digitale faciliteiten

De deelnemers geven aan dat ze het moeilijk vonden dat ze niet direct hulp kregen bij vragen. Ze konden de begeleider wel een e-mail of appje sturen maar vaak konden ze dan niet door. Ook misten ze het persoonlijke contact, zie figuur 28.

Figuur 28. Wat vind je moeilijk bij het volgen van de online lessen? (n=24)

Weinig digitale vaardigheden
Niet direct hulp bij vragen
Digitale faciliteiten
Onderbrekingen/ rumoer
Andere dynamiek dan fysieke lessen
Geen/minder persoonlijk contact

'Ik gebruik oefenen.nl om te oefenen met woordjes. Ik steek er veel van op, want alles wat je invoert wordt meteen nagekeken en dan weet je meteen wat je fout doet.

Je krijgt ook een herkansing. Dus je leert veel.'

Deelnemer

Samenvatting technisch onderzoek

Door de coronacrisis is duidelijk geworden dat online leeromgevingen een waardevolle toevoeging kunnen zijn om te allen tijde de volwasseneducatie draaiende te houden. De vraag is echter hoe het leren in de non-formele en formele educatie er aan toe gaat wanneer we in zo'n situatie zitten. Daarom is het van belang om een beter beeld te krijgen waar laaggeletterden en professionals zelf online tegen aanlopen.

Beschikken professionals en vrijwilligers over voldoende digitale vaardigheden?

Het overgrote deel van de professionals geeft aan dat hun eigen digitale vaardigheden voldoende zijn. Zij schatten dat de helft van de laaggeletterde deelnemers onvoldoende digitale vaardigheden heeft om online goed te kunnen meedoen. Uit de gesprekken met de laaggeletterde deelnemers daarentegen komt een ander beeld. Driekwart van de geïnterviewden geeft aan dat zij werken op de computer of laptop makkelijk vinden. De helft van de laaggeletterden geeft aan dat handelingen zoals online aanbiedingen vergelijken of een email met bijlage versturen makkelijk is.

'Ik vind het leuk om iets te leren op de computer, maar dan moet ik wel eerst weten hoe ik het programma moet gebruiken. Maar ik vind het klassikale wel fijner en belangrijker. Maar het zou ook wat meer met de computer in de klas mogen zijn.'

Deelnemer

Lukt het om de laaggeletterde deelnemers online te bereiken?

Meer dan de helft van de professionals gaf aan dat zij – ondanks de coronacrisis – de laaggeletterde deelnemers goed konden bereiken. Het grootste deel van de professionals bereikt de deelnemers op hun smartphone, via de computer of laptop. De meest gebruikte programma's om laaggeletterden te bereiken zijn Zoom en WhatsApp. Maar er worden dus ook relatief veel mensen (nog) niet bereikt via het online leren of zij haken af.

Beschikken laaggeletterden over voldoende digitale faciliteiten?

Het overgrote deel van de deelnemers beschikt over digitale faciliteiten, met name een computer of laptop. Deze worden ook regelmatig gebruikt. Wel is de mobiele telefoon het populairst in gebruik bij de deelnemers (86,2% van de telefoonbezitters). Meer dan de helft van de deelnemers heeft altijd internet op zijn telefoon (62%). De tablet is het minst populair onder de bevraagde deelnemers. Een minderheid (48,2%) van de deelnemers beschikt over een tablet en ruim de helft van hen gebruikt het apparaat niet. Professionals geven echter binnen de enquête vaak aan dat de deelnemers niet voldoende digitale faciliteiten tot hun beschikking hebben om goed de lessen te kunnen volgen. Dat lijkt tegenstrijdig, maar heeft te maken met de kwaliteit van de digitale

middelen van de deelnemers. Het kan zijn dat er geen laptop beschikbaar is, dat de apparatuur van de deelnemers verouderd is, dat het smartwatchescherm te klein is om goed aan de slag te kunnen met online onderwijsprogramma's of dat de internetverbinding niet voldoende was.

Voorkeur type onderwijs

Door de coronacrisis is het type onderwijs voor veel organisaties veranderd. De grootste verandering is – logischerwijs – de verschuiving van fysieke lessen naar een combinatie van fysiek en online lessen (blended learning). De fysieke lessen werden binnen dit type onderwijs voornamelijk gebruikt voor het oefenen van vaardigheden en het voeren van discussies. De online lessen werden ook ingezet voor het oefenen van vaardigheden maar werden daarnaast gebruikt voor kennisoverdracht.

Bijna driekwart van de deelnemers gaf aan dat zij het liefst klassikale lessen volgden. Redenen hiervoor zijn voor het sociaal contact en de directe hulp bij vragen. Bijna een kwart van de deelnemers gaf aan dat zij blended learning een fijne vorm van onderwijs vinden. De reden hiervoor is voornamelijk de flexibiliteit die online leren biedt, het sociale contact en directe hulp bij vragen tijdens de fysieke lessen.

Driekwart van de deelnemers volgt gedurende de coronacrisis echter (ook) online lessen. Bijna de helft (49%) geeft aan deze lessen leuk of heel leuk te vinden. Bijna een kwart van de deelnemers volgt gedurende de coronacrisis geen online onderwijs en het merendeel (71%) zou dit ook niet willen volgen.

Is een vorm van online onderwijs leidend voor de toekomst?

Meer dan de helft van de laaggeletterden denkt dat online onderwijs belangrijker gaat worden in de toekomst. Ze gaven daarbij aan dat vooral door de coronacrisis het veilig is om ook op afstand onderwijs te kunnen volgen. Het grootste deel van de professionals denkt daarentegen dat online onderwijs niet leidend zal worden.

Vorm van online onderwijs of blended onderwijs

Visie

Professionals geven aan dat de continuïteit van het leren van belang is om blended onderwijs in te zetten. Daarnaast zorgt volgens de professionals blended onderwijs voor een breder aanbod. Laaggeletterde deelnemers geven hetzelfde aan; zij vinden de online lessen vooral leuk, omdat ze dan kunnen blijven leren. Daarnaast vinden ze de flexibiliteit die het werken in een online omgeving biedt fijn.

Daarentegen geven professionals aan dat actieve deelname en motivatie punten zijn die binnen dit type onderwijs extra aandacht verdienen. De deelnemers geven aan dat de online omgeving het soms moeilijk maakt als je direct vragen hebt, je krijgt dan niet altijd meteen hulp. Ook is er minder persoonlijk contact.

Behoeften

Vooraf hebben van geschikt en afwisselend online materiaal ter aanvulling op fysiek materiaal kwam als behoefte naar voren. De professionals gaven tevens aan niet altijd een overzicht te hebben van het aanbod dat beschikbaar is. Naast het aanbod zou men graag scholing ontvangen over differentiëren en het type onderwijs.

Literatuurlijst

Algemene Rekenkamer (2016). *Aanpak van laaggeletterdheid*. Den Haag: Algemene Rekenkamer.

Baay, P., Buisman, M., & Houtkoop, W. (2015). *Laaggeletterden: achterblijvers in de digitale wereld? Vaardigheden van burgers en aanpassingen door overheden*. Den Haag: Stichting Lezen en Schrijven.

Begrippenlijst Het Begint met Taal. Geraadpleegd op 10 augustus 2020, van <https://www.hetbegintmettaal.nl/begrippenlijst/>

Begrippenlijst Wij-leren. Geraadpleegd op 10 augustus 2020, van <https://wij-leren.nl/begrippen.php>

Bos, N., & Brand-Gruwel, S. (2017). *Effectiviteit van blended learning*. Tijdschrift voor hoger onderwijs, 35(1), 5-21.

CBS (2020): <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/41/jongere-zonder-startkwalificatie-vindt-minder-vaak-werk>

Ministerie Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (2018). *Digitale inclusie*. Kamerstuk: Kamerbrief. Den Haag: Ministerie Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.

Onderwijsraad (2020). *Vooruitzien voor jonge generaties*. Den Haag: Onderwijsraad.

ROA & Stichting Lezen en Schrijven (2019). *Spreiding van laaggeletterdheid; Inzichten in taal- en rekenvaardigheden per beroep sector en type werkzoekende*. Den Haag: Stichting Lezen en Schrijven.

SCP (2020). *Arbeidsmarkt in kaart: wel- en niet werkenden – editie 2*. Den Haag: SCP.

Smit, S., & Camo, D. (2018). *Inventarisatie digitale leermiddelen laaggeletterden en digibeten*. Rotterdam: Next Value Research.

Smulders, N. (2020). *Toekomstscenario's voor het onderwijs: Waar liggen we wakker van?* Den Bosch: Cinop.

Thalheimer, W. (2006). *Does e-learning work? What the scientific research says!* EBU Technical review, 305, 1-4.

Thijs, A., Fisser, P., & Van der Hoeven, M. (2014). *21e-eeuwse vaardigheden in het curriculum van het funderend onderwijs.* Enschede: SLO

Verhue, D., & Mol, P. (2019). *Digitale inclusie; Een onderzoek naar digitale vaardigheden en behoeften aan ondersteuning.* Den Haag: Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijkrelaties.